

Методологія олімпійської підготовки та її реалізація у Великій Британії

Юрій Павленко¹, Володимир Платонов¹, Сергій Бубка²

¹Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

²Національний олімпійський комітет України, Київ, Україна

Methodology of the Olympic preparation and its implementation in Great Britain

Iurii Pavlenko, Volodymyr Platonov, Sergey Bubka

ABSTRACT. Objective. To generalize the factors that ensure the success of the national teams of Great Britain at the Olympic Games. *Methods.* Analysis and generalization of scientific and empirical data relevant to the main constituents of the UK athlete preparation system for the Olympic Games over the past two decades.

Results. For over forty years (from 1952 to 1992), the national team of Great Britain has been on the brink of the first and second tenths in an unofficial team classification at the Olympic Games due to the lack of a clear system of elite sport development, chaotic preparation for the Olympic Games, ignoring the development of reserve sport and the significance of achievements in the Olympic arena by the society, the lack of a body capable of uniting and coordinating participation in the effective Olympic training of various structures whose activities are related to elite sport.

At the core of activity reorganization in the sphere of elite sport during 1996-1999 was the creation of the "Sport of Great Britain" organization, which provided the formation of a methodology and specific programs for the development of elite sport and the preparation of British athletes for the Olympic Games. Since the preparation for the XXX London Olympic Games of 2012, a special "Mission-2012" program has been implemented. It was focused on finding talented athletes capable of winning medals and creating all the necessary conditions for their proper preparation; the effectiveness of the training system, its scientific and medical support; the presence of training centers that meet the highest standards of training, accommodation, nutrition, medical and scientific support, etc., located in areas with favorable climatic and ecological conditions; the financial support of athletes able to win Olympic awards; preparation of the world-class coaches.

As a result of these projects, Great Britain won the third team place in an informal team classification in 2012; in 2016 it became the first country which exceeded its achievements at the XXXI Olympics, shown in the Games of the XXX Olympiad, and one of the two countries (together with Azerbaijan), whose national teams increased the number of gained medals during the five Olympic Games in a row. *Conclusions.* The British team's success at the XXXI Olympic Games determines the systematic use of the following factors: the creation of a nation-wide organization "Sport of Great Britain", which united highly skilled specialists in order to formulate the policy in elite sport sphere, distribution of financial resources, development of sports infrastructure, strengthening of international activity in the country and abroad; implementation of a special program on the formation of a system for the preparation of competitive athletes; early identification and care of talented youth; solution of social problems of athletes; usage of modern technologies and results of scientific researches; availability of modern training centers with a full range of services and conditions for training in accordance with the world's leading standards; high level of training and retraining of coaches; provision of high-quality scientific and medical services; combination of accessibility and priority of athlete financial support programs.

Keywords: Great Britain, elite sport, state policy.

Методологія олімпійської підготовки та її реалізація у Великій Британії

Юрій Павленко, Володимир Платонов, Сергій Бубка

АНОТАЦІЯ. Мета. Узагальнити чинники, які забезпечують успіх національних команд Великої Британії на Олімпійських іграх.

Методи. Аналіз та узагальнення наукових та емпіричних даних, які стосуються основних складових системи підготовки спортсменів Великої Британії до Олімпійських ігор останніх двох десятиліть.

Результати. Національна команда Великої Британії протягом сорока років (з 1952 по 1992 р.) на Іграх Олімпіад перебувала на межі першої та другої десятку у неофіційному загальнокомандному заліку, що було обумовлено відсутністю чіткої системи розвитку спорту вищих досягнень, хаотичною підготовкою до Олімпійських ігор, ігноруванням суспільством розвитку резервного спорту та значущості досягнень на олімпійській арені, відсутністю органу, здатного об'єднати і скоординувати участь в ефективній олімпійській підготовці різних структур, діяльність яких пов'язана зі спортом вищих досягнень. В основу реорганізації діяльності у сфері спорту вищих досягнень протягом 1996–1999 рр. було покладено створення організації «Спорт Великої Британії». З підготовки до Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні почала реалізовуватися спеціальна програма «Місія-2012». Вона була спрямована на пошук талановитих атлетів, здатних завоювати медалі, і створення цим спортсменам всіх необхідних умов для напруженої підготовки. У результаті реалізації цих проектів Велика Британія у 2012 р. завоювала третє загальнокомандне місце у неофіційному командному заліку; у 2016 р. стала першою країною, яка на Іграх XXXI Олімпіади перевищила свої досягнення, показані на Іграх XXX Олімпіади, та однією з двох країн (разом з Азербайджаном), національні команди яких збільшували кількість завойованих медалей протягом п'яти Олімпійських ігор поспіль.

Висновки. Загальнокомандний успіх Великої Британії на Іграх XXXI Олімпіади визначає системне використання таких чинників: створення загальнодержавної організації «Спорт Великої Британії»; виконання спеціальної програми щодо формування системи з підготовки конкурентоспроможних спортсменів; рання ідентифікація та опіка талановитої молоді; розв'язання соціальних проблем спортсменів; використання сучасних технологій і результатів наукових досліджень; наявність сучасних тренувальних центрів з наданням повного спектру послуг та умов для підготовки відповідно до передових світових стандартів; високий рівень підготовки та перепідготовки тренерів; надання якісних наукових та медичних послуг; поєднання доступності та пріоритетності програм фінансової підтримки спортсменів.

Ключові слова: Велика Британія, спорт вищих досягнень, державна політика.

Постановка проблеми. Спортсмени Великої Британії є постійними учасниками усіх Ігор Олімпіад сучасності, починаючи з перших (1896 р.), що проходили в Афінах. Збірні команди Великої Британії впродовж перших трьох десятиліть цього періоду виступали на Іграх Олімпіад досить успішно, постійно конкуруючи зі своїми основними суперниками – збірними командами Франції та Німеччини, але починаючи з 1952 р. на Іграх вони опинялися в кінці першої десятки або, найчастіше, у другій десятці країн в неофіційному командному заліку. Такі результати, зрозуміло, не відповідали ні кількості населення Великої Британії, ні економічному потенціалу, ні багатій традиціями спортивної історії цієї країни, а були відображенням ставлення до олімпійського спорту, який привертав меншу увагу порівняно з професійним спортом, перш за все з його основним для Великої Британії видом – футболом.

У підсумкових протоколах Ігор Олімпіад спортсмени Великої Британії опинялися нижче таких невеликих країн, як Угорщина, Болгарія, Куба, не кажучи вже про Німецьку Демократичну Республіку. Це, звичайно ж, викликало роздратування британської преси і громадськості країни, але виявилось недостатнім для зміни політики в сфері олімпійського спорту та олімпійської підготовки. Так, за часів ринкових реформ прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер багато шкіл продали свої спортивні майданчики, через що дітям ніде було грати і тренуватися. А розвиток «політкоректності» призвів до того, що на шкільних змаганнях перестали визначати переможців і переможених, щоб не завдавати психологічні травми дітям, – головною вважалася участь.

Переломним моментом, який змусив уряд Великої Британії і всю британську громадськість переглянути ставлення до Олімпійських ігор, стали підсумки Ігор XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті, де збірна Великої Британії завоювала лише одну золоту медаль (а також вісім срібних і шість бронзових), що відкинуло цю країну на низьке для неї 36-е місце в неофіційному командному заліку. Особливо важко ця поразка була сприйнята британцями порівняно з результатами виступів на тих самих Іграх-1996 давнього і традиційного суперника Великої Британії – команди Франції, на рахунку якої в Атланті було 15 золотих, 7 срібних і 15 бронзових медалей (5-е місце). Резонанс того провального виступу британських спортсменів у Атланті на тлі політичної і соціально-економічної значущості олімпійського спорту, що стрімко зростає, був настільки великим, що призвів до повного перегляду політики країни щодо до спорту взагалі й щодо олімпійського спорту зокрема.

Вжиті для виправлення ситуації радикальні заходи, про які йтиметься далі, дуже швидко призвели до вражаючих позитивних результатів (табл. 1).

Тріумфом команди Великої Британії завершилися Ігри XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні. Основною метою

ТАБЛИЦЯ 1 – Підсумки виступів команди Великої Британії на Іграх Олімпіад у 1996–2016 рр.

Рік і місце проведення Ігор Олімпіад	Кількість медалей				Місце	
	золотих	срібних	бронзових	загалом	за золотими медалями	за сумою медалей
1996, Атланта	1	8	6	15	36–53	17–20
2000, Сідней	11	10	7	28	9–11	9–10
2004, Афіни	9	9	12	30	9	10
2008, Пекін	19	13	15	47	4	4
2012, Лондон	29	17	19	65	3	4
2016, Ріо-де-Жанейро	27	23	17	67	2	3

підготовки олімпійської команди цієї країни було потрапляння в четвірку найсильніших команд, хоча заяви спортивних функціонерів і ЗМІ свідчили про більші амбіції британців – обійти команду Росії в неофіційному загальнокомандному заліку. У підсумку команда Великої Британії за кількістю золотих медалей (29) була третьою після збірних США (46) і Китаю (38), випередивши команду Росії (20 золотих медалей). За загальною кількістю медалей британські спортсмени були четвертими (65 нагород), відставши від команд США (103 медалі), Китаю (91), Росії (70) та маючи велику перевагу перед командою Німеччини, яка посіла п'яте місце (44).

Успіх олімпійської команди на Іграх-2012 в Лондоні підвищив спортивні амбіції Великої Британії до Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро, які повною мірою були задоволені. Велика Британія стала першою країною, яка за чотири роки покращила свої досягнення: у Ріо-де-Жанейро вона з 67-ма медалями (з них 27 золотих) посіла друге місце. Велика Британія також стала однією з двох країн (разом з Азербайджаном), національні команди яких збільшували кількість завойованих медалей протягом п'яти Олімпійських ігор поспіль.

Намітився прогрес у виступах команди Великої Британії на зимових Олімпійських іграх. У Сочі британські спортсмени завоювали стільки ж медалей, скільки на трьох попередніх Іграх разом узятих: 2002 р. – 2 медалі, 2006 – 1, 2010 р. – 1, 2014 р. – 4. У Пхьончхані у їх активі було вже 5 медалей.

Ефективне проведення реформ у галузі спорту Великої Британії протягом останніх двох десятиріч привело до більш активного вивчення її досвіду [2, 4, 6, 7, 10]. Виникла нагальна потреба в узагальненні наявної інформації для створення системного уявлення про олімпійську підготовку спортсменів Великої Британії.

Мета дослідження – узагальнити чинники, які забезпечують успіх національних команд Великої Британії на Олімпійських іграх.

Методи дослідження. Аналіз та узагальнення наукових та емпіричних даних, які стосуються основних складових системи підготовки спортсменів Великої Британії до Олімпійських ігор останніх двох десятиліть.

Результати дослідження. У процесі проведення дослідження вивчали організаційне, кадрове, науково-методичне, медичне та фінансове забезпечення підготовки спортсменів до Олімпійських ігор.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Завдяки всебічному аналізу причин провалу команди Великої Британії на Іграх XXVI Олімпіади 1996 р. в Атланті у зіставленні з досвідом команд країн, які успішно виступили там, британські фахівці дійшли невтішного висновку: жалюгідні підсумки Ігор-1996 стали наслідком відсутності у Сполученому Королівстві чіткої системи розвитку спорту вищих досягнень та абсолютно хаотичної підготовки до Олімпійських ігор, нерозуміння в суспільстві необхідності розвитку резервного спорту та значущості досягнень на олімпійській арені, а також відсутності органу, здатного об'єднати і скоординувати участь в ефективній олімпійській підготовці різних структур, діяльність яких пов'язана зі спортом вищих досягнень.

Спортивна галузь Великої Британії складається з великої кількості організацій, включаючи національні і місцеві органи влади, спортивні комітети, національні спортивні федерації, регіональні школи і клуби тощо. На урядовому рівні державна політика реалізується Департаментом культури, засобів масової інформації та спорту і відповідними регіональними департаментами Англії, Шотландії, Уельсу, Північної Ірландії. Уряд формує політику як в спорті вищих досягнень, так і в масовому спорті.

У структурі регіональних департаментів функціонують спортивні ради, відповідальні за координацію, розвиток і забезпечення спортивної діяльності на всіх рівнях. Спортивні ради здійснюють зв'язок між урядовими вищими органами на національному та місцевих рівнях і численними спортивними організаціями. Ради відповідають за реалізацію державної політики, за розподіл коштів між громадськими спортивними проектами, спрямованими на збільшення кількості тих, хто займається спортом. Фінанси, отримані місцевими спортивними клубами, використовуються ними для поліпшення умов і доступу населення до занять спортом. Вони відіграють важливу роль у розвитку спортивних талантів, вишукуючи їх на ранніх етапах занять спортом і надаючи їм необхідні умови для спортивного удосконалення. Величезною мережею спортивних клубів Великої Британії керують національні спортивні федерації. Більшість спортивних організацій мають чітко розмежовані функції в британському спорті: їхня діяльність зосереджена або на масовому спорті, або на спорті вищих досягнень [9].

На рівні спорту вищих досягнень національні спортивні федерації працюють у співробітництві зі спортивними радами, Британською олімпійською асоціацією (BOA) і Асоціацією Ігор Співдружності Націй.

В основу реорганізації діяльності в сфері спорту вищих досягнень було покладено створення у Великій Британії органу, який мав забезпечити формування ме-

тодології і конкретних програм розвитку спорту вищих досягнень і підготовки британських спортсменів до Олімпійських ігор, а також координацію діяльності щодо виконання цих програм всіма державними і недержавними організаціями. Такий орган під назвою Спортивна рада був створений в 1996 р. при Департаменті культури, засобів масової інформації та спорту. У результаті реорганізації у 1997 р. згадана Спортивна рада була розділена на Спортивну раду Великої Британії (UKSC) і Англійську спортивну раду (ESC), які в 1999 р. були перепрофільовані, відповідно, на «Спорт Великої Британії» (UK Sport) і «Спорт Англії» (Sport England). Структура «Спорт Великої Британії» зосереджує свою діяльність безпосередньо на спорті вищих досягнень з метою отримання переваги національних команд на світовій спортивній арені.

«Спорт Великої Британії», що складається з висококваліфікованих фахівців – представників різних організацій, отримав широкі права у формуванні політики в справі розвитку спорту, розподілу фінансових ресурсів, посилення впливу Великої Британії на міжнародній арені, розвитку спортивних споруд, планування міжнародних змагань всередині.

Британська олімпійська асоціація (BOA), на відміну від олімпійських асоціацій багатьох інших країн, відіграє меншу роль в ухваленні рішень з питань політики в спорті вищих досягнень. Основне завдання BOA полягає в наданні допомоги спортсменам в реалізації програм підготовки до Олімпійських ігор, які фінансуються організацією «Спорт Великої Британії». Також BOA представляє олімпійський рух в країні і організує участь британських спортсменів у Іграх. Спортивні федерації з олімпійських видів спорту є членами BOA і незалежні від уряду. Для спільного відстоювання інтересів спортивних федерацій створений Альянс спорту і відпочинку (SRA), який сьогодні об'єднує понад 320 членів. SRA тісно співпрацює з урядом і політичними партіями. Щорічно проводяться зустрічі керівників федерацій з обговорення важливих проблем розвитку спорту, семінари для тренерів з підготовки спортсменів. Надається широкий спектр послуг з поліпшення організаційної структури федерацій, співпраці їх з надійними комерційними партнерами, представниками спортивної науки та медицини.

Першим документом, який всебічно торкається організації спорту у Великої Британії, став Стратегічний план державної підтримки досягнення цілей спорту і фізичної культури, розроблений у 2002 р. і спрямований на посилення уваги уряду до фізичної культури і спорту як важомого соціального інструменту в державній політиці [7]. І хоча в документі був наведений план дій до 2020 р., затвердження Лондона місцем проведення Ігор XXX Олімпіади 2012 р. змусило в 2008 р. переглянути державну стратегію і підвести її під гасло «Змагатися, щоб перемогти!».

Додатковим стимулом до підвищення якості підготовки спортсменів Великої Британії до Ігор XXX Олімпіади 2012 р. у Лондоні стала спеціальна програма під промо-

вистою назвою «Місія-2012». Програма була спрямована на формування системи, здатної готувати спортсменів світового рівня. Для визначення стратегії підготовки національної команди Великої Британії до Ігор 2012 р. фахівцями було обґрунтовано час, необхідний для підготовки олімпійського чемпіона з талановитої дитини, узгоджено найвищу мету, оцінено коло спортсменів, здатних досягти конкурентоспроможних результатів, визначено наявні кадри, матеріально-технічні та фінансові ресурси, проведено рейтинг видів спорту, спортивних дисциплін та видів змагань щодо перспективності завоювання нагород, визначено національні спортивні центри, здатні забезпечити централізовану підготовку і дати повний перелік сервісних послуг [4, 8, 10]. Спочатку ключовим стратегічним пріоритетом Великої Британії було завоювання у Лондоні 60 олімпійських нагород різного ґатунку і потрапляння в четвірку-п'ятірку найсильніших країн на Іграх-2012. Але по закінченні Ігор ХХІХ Олімпіади 2008 р. у Пекіні президент Британської олімпійської асоціації лорд Мойніхен, зокрема, сказав: «Ми повинні визначити, чи можна піднятися на третє місце. Ніхто з нас не буде спочивати на лаврах. У британській команді багато молодих атлетів. Для них пекінські Ігри були етапом підготовки до 2012 року, коли ми виставимо ще більше спортсменів. Рідні стіни мають нам допомогти. Ми збираємося піднятися ще вище».

Ця програма, на відміну від традиційних підходів, була спрямована не на збільшення фінансування олімпійської підготовки, яке видається достатнім, а на різке підвищення якості роботи в трьох основних компонентах, що визначають кінцевий результат:

- 1) пошук талановитих атлетів, здатних на завоювання медалей, і створення цим спортсменам всіх необхідних умов для напруженої підготовки;
- 2) ефективність системи підготовки, її наукового та медичного супроводу;
- 3) наявність тренувальних центрів, які відповідають найвищим стандартам тренування, проживання, харчування, стану медичного і наукового забезпечення тощо, розташованих у зонах зі сприятливими кліматичними умовами і екологічною обстановкою [2].

Агентство у межах проектів «Місія-2016» та «Місія-2020» продовжило свою діяльність з управління розвитком системи підготовки спортсменів, з аналізу спортивних результатів у кожному виді спорту, вивчення передового світового досвіду, виявлення та усунення перешкод на шляху досягнення спортивних успіхів у Ріо-де-Жанейро і Токіо. Про ефективність реалізації цих проектів свідчить досягнення Великою Британією поставленої мети перед Іграми в Ріо-де-Жанейро: вона стала першою країною, яка на Іграх Олімпіади перевищила свої досягнення, показані на попередніх Іграх. Робота в новому олімпійському циклі спрямована на завоювання в Токіо на Іграх-2020 більшої кількості медалей порівняно з попередніми Іграми 2016 р. Кожен британський спортсмен як потенційний медаліст Ігор Олімпіади

2020 р. має необхідну підтримку, що забезпечує йому безперешкодний шлях від моменту виявлення таланту до елітного рівня.

ВІДБІР І ПІДТРИМКА ПЕРСПЕКТИВНИХ СПОРТСМЕНІВ

В усіх олімпійських видах спорту у Великій Британії сформовано програми розвитку, спрямовані на залучення до регулярних занять тим чи іншим видом спорту максимально можливої кількості населення різних вікових груп. Фахівці справедливо вважають, що чим більше дорослих людей будуть залучені навіть у періодичні заняття спортом, тим більше дітей пройдуть курси початкового навчання та виявлять інтерес до активних занять спортом. Природно, що кількість дітей, залучених до початкового навчання, є основою для пошуку найбільш обдарованих, здібних до поглибленого спортивного вдосконалення. Результатом цієї діяльності стало збільшення у Великій Британії кількості тих, хто займається спортом, з 46 % населення в 1996 р. до 52 % в 2013 р. Проведення Ігор ХХХ Олімпіади 2012 р. в Лондоні і успішний виступ національної команди Великої Британії сприяли значному зростанню кількості людей, котрі займаються спортом, – на 750 тис. осіб.

У країні реалізується програма «Шкільне спортивне партнерство», в рамках якої численні школи на добровільній основі сформували партнерські відносини для спільної роботи зі спортивною підготовки дітей та молоді. Такі організації зазвичай очолюють менеджери з розвитку партнерства і спортивні координатори шкіл, які беруть участь у програмі.

Скорочення урядом у 2010 р. на дві третини фінансування програм зі шкільного спортивного партнерства призвело до зменшення удвічі шкільних спортивних товариств, яких нині налічується близько 200. Для компенсації цих втрат у 2013 р. було запущено другу, додаткову, програму з розподілу коштів безпосередньо по школах. На проведення щорічних шкільних спортивних змагань Департамент освіти і Департамент культури, засобів масової інформації та спорту виділили 150 млн фунтів стерлінгів. У середньому початкова школа, в якій навчаються 250 учнів, отримує одноразову допомогу в розмірі 10 тис. фунтів стерлінгів. Відповідальність за використання засобів для поліпшення якості фізичного виховання дітей в школах несуть директори навчальних закладів. Наприклад, вони можуть найняти тренерів з видів спорту і вчителів з фізичної культури. Національні спортивні федерації надають допомогу в підготовці і підвищенні кваліфікації співробітників навчальних закладів.

У Великій Британії реалізується безліч програм пошуку обдарованих дітей для їх цілеспрямованої підготовки до вищих досягнень. Пошук і супровід підготовки талановитих спортсменів зосереджені на ранньому виявленні обдарованої молоді, здатної протягом п'яти-восьми років досягти значних результатів на міжнародній спортивній арені, в умовах об'єднання емпіричного і науково-

го підходів у спільній роботі тренерів і науковців. Разом з відбором здібних дітей і підлітків здійснюється орієнтація процесу підготовки їх на основі поглибленого вивчення задатків і перебігу процесів адаптації. У цій роботі власне тренувальна діяльність органічно переплітається з науковими дослідженнями, виконуваними тренерами спільно з фахівцями наукових установ [6].

Програми відбору спортсменів мають багатоетапний характер. Пошук талановитих дітей здійснюється в спортивних організаціях і у неформальному молодіжному середовищі. Кожна дитина може подати в «Спорт Великої Британії» заявку на участь у спортивному відборі. Після ретельного аналізу поданої інформації відібрані кандидати запрошуються на перший етап тестування, який проводиться в різних місцях по всій країні [12].

Процес відбору починається з виконання в наукових центрах, розташованих по всій Великій Британії, комплексу тестів із загальної та спеціальної підготовленості. Тестування може складатися з виконання вправ на визначення рівня розвитку швидкісно-силових, координаційних здібностей, витривалості, з урахуванням обраного виду спорту. Також процес відбору включає поглиблений аналіз підготовки та результатів змагань спортсмена.

Надалі спортсмени проходять ще два етапи відбору щодо визначення їх придатності до спортивного вдосконалення і наявності потенціалу досягти результатів світового рівня. Заходи включають функціональну і психологічну діагностику, медичний контроль, семінари щодо поліпшення способу життя. Відібрані спортсмени приступають до 6–12-місячної фази підтвердження своїх здібностей у процесі спортивного тренування. Аналізується зростання майстерності спортсменів, темпи їхнього прогресу. Спортсменам, які не пройшли відбір, надається можливість для продовження занять спортом через клубну систему [2].

З 2007 р. відбором спортсменів займається спеціально створена група (Performance Pathway Team), яка працює в партнерстві з федераціями 20 олімпійських видів спорту і понад 100 тренерами світового класу. Ними було проведено 12 національних кампаній з набору спортсменів, під час яких було протестовано понад 7 тис. осіб. Надалі понад 100 відібраних спортсменів досягли світового рівня в 17 видах спорту, брали участь у більш ніж 450 міжнародних змаганнях і виграли на них понад 150 медалей. Багато з цих спортсменів були відібрані в олімпійські національні команди Великої Британії.

«Спорт Великої Британії» спільно з комісією атлетів Британської олімпійської асоціації сформували єдину політику щодо створення умов для підготовки 1500 спортсменів Великої Британії, включених до складу кандидатів на участь в Іграх Олімпіад і зимових Олімпійських іграх. Важливим у цій політиці стало створення «паспорта спортсмена-олімпійця», згідно з яким всі такі спортсмени отримали паспорт одного з двох видів – «золотий» або «срібний». «Золотий» паспорт отримують реальні канди-

дати на участь в найближчих Іграх, а «срібний» – спортсмени резерву. Володарі «золотого» паспорта мають всі необхідні можливості для високоефективної підготовки до найближчих Ігор, включаючи доступ до кращих споруд і обладнання, використання всіх можливостей науки і медицини, повноцінного відпочинку та відновлення тощо. «Срібний» паспорт також дозволяє спортсменам отримувати хоча і більш скромні, але все ж достатні умови для повноцінної підготовки [11].

У полі діяльності «Спорту Великої Британії» перебувають також різні програми щодо розв'язання побутових проблем спортсменів, їхньої освіти, кар'єри і соціальної адаптації після закінчення занять спортом.

В ході оцінювання реалізації безлічі складових підготовки спортсменів, задоволенні їхніх життєвих потреб використовується «принцип світлофора». Щодо безперечно ефективних рішень, оцінених кваліфікованими експертами, відкривається зелене світло для їх реалізації. Рішення, оцінені жовтим кольором, підлягають доопрацюванню і поліпшенню. Червоний колір виокремлює неефективні рішення і підходи, які перешкоджають процесу і вимагають кардинальної переробки або заміни.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ І МЕДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

Принциповою особливістю сучасного спорту вищих досягнень у Великій Британії є всебічна наукова та медична підтримка спортсменів у всіх складових спортивної підготовки. Цю роботу виконують інститути спорту (рис. 1), навчальні центри та лабораторії. Нині мережа охоплює 22 елітні навчальні центри у Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі.

У кожному з цих центрів наукова діяльність і впровадження її результатів у практику органічно поєднані з підготовкою атлетів високої кваліфікації. Центри спеціалізовані за видами спорту і тематикою основних наукових досліджень. Так, Інститут спорту Уельсу взаємодіє з національними центрами з легкої атлетики та з центром водних видів спорту. У Національному спортивному центрі в Лондоні розташована одна з провідних клінік країни. Її консультанти і штат – це фахівці в галузях ортопедії, ревматології, кардіології, фармакології, дієтології, фізіології та травматології. У Центрі водних видів спорту в Ноттінгемі створено Центр спортивної науки та медицини, де здійснюють фізіологічне тестування спортсменів, їх відновлення після травм. У науковій лабораторії в Ліллішелі, укомплектованій фахівцями з фізіології, біомеханіки та інших наукових дисциплін, досліджуються функціональні можливості спортсменів, пропонуються і обґрунтовуються тренувальні програми, розробляються рекомендації з харчування та застосування відновлювальних засобів.

З 2003 р. у Великій Британії почав роботу Олімпійський медичний інститут, який обслуговує переважно спортсменів – кандидатів на участь у головних міжнародних змаганнях. Безпосередню роботу з національни-

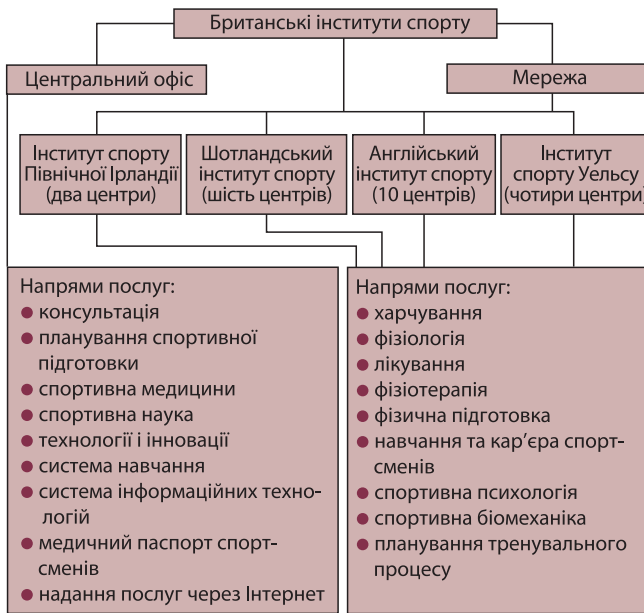

РИСУНОК 1 – Мережа інститутів спорту Великої Британії [5]

ми командами здійснюють групи фахівців різних напрямів забезпечення. Діяльність цих груп має прикладний характер і будується відповідно до програм наукового забезпечення підготовки в конкретному виді спорту, а також до заявок тренерів і спортсменів. Від якості та обсягу послуг, що надаються, залежить фінансування діяльності наукових груп.

Найважливішим напрямом наукового забезпечення олімпійської підготовки є пошук нових технологій, які дозволили б спортсменам отримати перевагу за рахунок використання нових ідей і методів у тренувальному процесі, спортивній техніці, екіпіровці, інвентарі та обладнанні [1].

В олімпійському циклі підготовки 2009–2012 рр. співробітники Англійського інституту спорту (AIC) щотижня витрачали в сукупності понад 4 тис. годин на науково-методичне забезпечення підготовки 1500 спортсменів. AIC працював з 86 % спортсменів в 27 з 29 видів спорту, які виграли медалі на Іграх-2012 в Лондоні. Перед Ріо-де-Жанейро 350 наукових співробітників щотижня понад 4,5 тис. годин обслуговували 1200 спортсменів.

Під час проведення Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. було задіяно 122 співробітники. В результаті 121 спортсмен, яких обслуговував AIC, завоювали у Ріо-де-Жанейро олімпійські медалі, що становило 93 % загальної кількості медалістів у команді Великої Британії. Вони виступали у 17 з 19 видів спорту, в яких британські спортсмени виграли медалі на Іграх-2016.

Тренер, здатний підготувати спортсмена міжнародного класу, розглядається у Великій Британії як ключова фігура у системі спорту вищих досягнень та підготовки до Олімпійських ігор. Для підвищення кваліфікації тренерського складу використовуються різні форми, однією з них є щорічні чотириденні семінари за участю 350 про-

відних тренерів з різних видів спорту. На цих семінарах тренери заслуховують доповіді провідних британських і міжнародних експертів, обмінюються досвідом, обговорюють проблеми, що склалися в тому чи іншому виді спорту.

ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСУ СПОРТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ

До 2006 р. фінансування підготовки спортсменів Великої Британії здійснювали різні організації, що, природно, ускладнювало використання фінансових важелів для забезпечення якісної підготовки британських атлетів до Олімпійських ігор. Починаючи з 2006 р. розподіл всіх коштів, які виділяються на підготовку спортсменів, враховуючи послуги спортивної науки та медицини, преміальний фонд для тренерів, спортсменів та решти фахівців, покладено на «Спорт Великої Британії». Це привело, з одного боку, до більш ефективного використання фінансових ресурсів, концентрації їх у найбільш значущих і перспективних розділах роботи, а з іншого – сприяло підвищенню значущості, авторитету і управлінських можливостей «Спорту Великої Британії». Звісно, велике значення мало й істотне збільшення загального обсягу коштів, виділених на підготовку в чотирирічних олімпійських циклах до Ігор 2008–2016 рр. порівняно з попередніми олімпійськими циклами. Так, в олімпійському циклі підготовки до Ігор XXXI Олімпіади 2016 р. у Ріо-де-Жанейро організація «Спорт Великої Британії» виділила рекордну суму – 274,5 млн фунтів стерлінгів (рис. 2).

У Великій Британії фінансування видів спорту, спортсменів здійснюється за принципом «жодних компромісів», який має на увазі підтримку кращих та перспективних спортсменів. Дотримуючись цього підходу, організація «Спорт Великої Британії» інвестує лише у федерації тих олімпійських видів спорту, спортсмени яких мають високі шанси на успіх на Іграх. Головними критеріями є: кількість виграних медалей, кількість підготовлених медалістів, якість систем підготовки спортсменів і діяльності з пошуку та підтримки найбільш перспективних майбутніх чемпіонів країни. Яскравим прикладом є фінансування олімпійського циклу підготовки до Ігор XXXII Олімпіади 2020 р. у Токіо обсягом 265,2 млн фунтів стерлінгів, яке, порівняно з попереднім олімпійським циклом, зменшилося більш ніж на 9 млн фунтів стерлінгів, що обумовлено зниженням надходжень від Національної лотереї.

Щоб не допустити погіршення підготовки найсильніших спортсменів, організація «Спорт Великої Британії» змушена була припинити фінансування п'яти видів спорту (стрільби з лука, бадмінтону, фехтування, настільного тенісу, важкої атлетики) та приєднати їх до інших видів спорту, яким було відмовлено в фінансуванні після Ігор XXX Олімпіади в Лондоні. Вперше до переліку нефінансованих потрапив вид спорту, в якому британські спортсмени на минулих Олімпійських іграх завоювали медаль, – бадмінтон (бронзова нагорода в Ріо-де-Жанейро) [3].

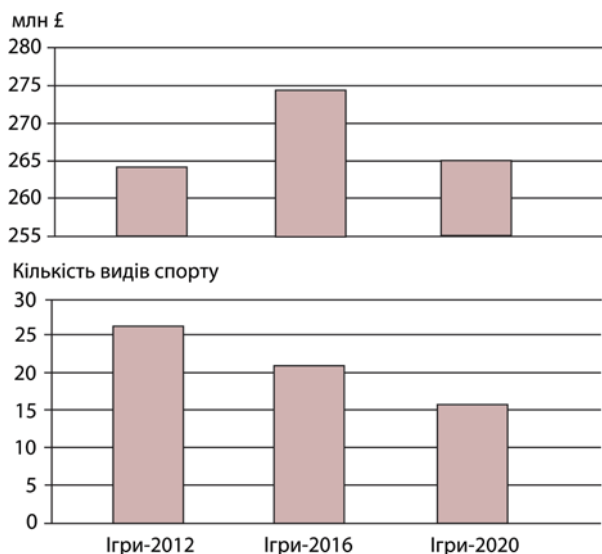

РИСУНОК 2 – Динаміка обсягів фінансування та кількості видів спорту, які фінансуються організацією «Спорт Великої Британії», протягом останніх трьох олімпійських циклів

Спортивні федерації та їхні спортсмени мають два рівня фінансування:

- «подіум» – найвищий рівень фінансування, що забезпечує спортивні дисципліни, в яких спортсмени здатні виграти медалі на Олімпійських іграх і/або золоту медаль на Паралімпійських іграх протягом чотирьох років (паралімпійські срібні та бронзові медалі не враховуються);
- «потенціал подіуму» – фінансування спортивних дисциплін, в яких британські спортсмени можуть конкурувати в боротьбі за медалі на наступних Олімпійських або Паралімпійських іграх.

Підтримка програм підготовки спортсменів враховує оплату роботи тренерів світового класу, фахівців спортивної науки та медицини, фінансування підготовки, спрямованої на акліматизацію до умов проведення змагань, участь у міжнародних змаганнях, програм розвитку спортсменів, доступ до високоєфективних навчальних закладів. Річна підтримка одного спортсмена на рівні «подіум» становить 36–60 тис. фунтів стерлінгів, на рівні «потенціал подіуму» – 23–40 тис. фунтів стерлінгів залежно від виду спорту.

Преміювання спортсменів спрямоване на покриття їхніх особистих спортивних і життєвих витрат. Максимальний поріг доходу спортсменів, встановлений організацією «Спорт Великої Британії», становить 65 тис. фунтів стерлінгів. Розмір преміювання визначається низкою критеріїв, серед яких головним є досягнутий рівень спортивної майстерності та перспективи його підвищення в подальшому.

Спортсмени рівня «подіум» поділяються на три категорії, з урахуванням специфіки виду спорту:

- група А (премії до 28 тис. фунтів стерлінгів) – призери Олімпійських ігор або чемпіонатів світу, чемпіони Паралімпійських ігор або чемпіонатів світу;
- група В (до 21,5 тис.) – спортсмени, які потрапили до вісімки найсильніших на Олімпійських іграх або чемпіонатах світу, призери Паралімпійських ігор або чемпіонатів світу;

піонатах світу, призери Паралімпійських ігор або чемпіонатів світу;

- група С (до 15 тис.) – спортсмени, які мають потенціал завоювати медалі на світовому або олімпійському рівні протягом чотирьох років.

У Великій Британії є чітке усвідомлення того, що повноцінна сучасна підготовка до Олімпійських ігор неможлива без розвитку і постійного вдосконалення матеріальної бази і системи науково-методичного забезпечення. Робота в цьому напрямі була розпочата в середині 1990-х років із затвердження довгострокового проекту під назвою «ВОХ 100», метою якого стало створення в різних регіонах Великої Британії мережі реконструйованих або нових спортивних комплексів для підтримки спорту вищих досягнень та сприяння виступам британських спортсменів на міжнародній арені, а також розвиток зарубіжних центрів для їх підготовки – в Австрії та на Кіпрі.

Проект спрямований на здійснення постійного повноцінного високоякісного забезпечення спортивної підготовки шляхом об'єднання можливостей чотирьох блоків: тренувального, наукового, медичного та обслуговуючого. Перший блок надає спортсменам місця для проведення тренувального процесу з використанням різноманітного сучасного обладнання, тренажерів тощо. Другий блок складається з біомеханічних лабораторій, фізіологічних тестових стендів, відеотеки, бібліотеки, консультативних кабінетів. Третій блок – це підрозділ обстеження, лікування, фізіотерапії, гідротерапії, допінг-контролю. У четвертий блок входять приміщення для відпочинку, дозвілля, гіпоксичної адаптації, семінарів, а також транспортні підрозділи.

До реалізації проекту були залучені Британська олімпійська асоціація, Конфедерація спорту Великої Британії, спортивні ради, тренувальні центри та інститути спорту Англії, Шотландії, Північної Ірландії, Уельсу, Національний інститут спорту. Для здійснення цього проекту з Національного фонду лотереї було виділено 160 млн фунтів стерлінгів.

Проведенню якісного науково-методичного забезпечення сприяє цільова підтримка проведення досліджень і впровадження інновацій, які можуть дати безпосередню користь для британських спортсменів. Англійський інститут спорту фінансується за рахунок надання гранту організацією «Спорт Великої Британії» в розмірі 60 млн фунтів стерлінгів на чотири роки і доходів від надання послуг національним спортивним федераціям. Загальний обсяг інвестування спортивних федерацій у науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів в олімпійському циклі становить близько 27,5 млн фунтів стерлінгів. Для залучення до цієї роботи фахівців і стимулювання їхньої праці реалізуються додаткові програми – від висококваліфікованої експертної мережі «Інноваційний партнер» до програм для населення «Чотири інноваційні ідеї».

Дискусія. Аналіз формування та реалізації олімпійської підготовки у Великій Британії засвідчив важливу роль держави у підтримці підготовки спортсменів [2].

Показано, що навіть при належній фінансовій та матеріально-технічній підтримці досягти загальнокомандного успіху на Олімпійських іграх можливо лише за умов правильного визначення пріоритетів, обрання ефективного організаційного механізму їх реалізації та контролю [4, 6]. Тому саме бажання та здатність держави системно використовувати наявний матеріальний та нематеріальний потенціал країни дозволяє повною мірою створити конкурентоспроможну систему олімпійської підготовки [7, 10].

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку пов'язані з продовженням узагальнення досвіду країн з підготовки національних команд, які досягли видатних успіхів на Олімпійських іграх, та аналізу численних факторів, що сприяють ефективній олімпійській підготовці.

Висновки

Загальнокомандний успіх Великої Британії на останніх Іграх Олімпіади визначає системне використання

таких чинників, як створення загальнодержавної організації «Спорт Великої Британії», яка об'єднала висококваліфікованих фахівців з метою формування політики у сфері спорту вищих досягнень, розподілу фінансових ресурсів, розвитку спортивної інфраструктури, посилення міжнародної діяльності в країні та за її межами; виконання спеціальної програми щодо формування системи з підготовки конкурентоспроможних спортсменів; рання ідентифікація та опіка талановитої молоді; розв'язання соціальних проблем спортсменів; використання сучасних технологій і результатів наукових досліджень; наявність сучасних тренувальних центрів з наданням повного спектра послуг та умов для підготовки відповідно до передових світових стандартів; високий рівень підготовки та перепідготовки тренерів; надання якісних наукових та медичних послуг; поєднання доступності та пріоритетності програм фінансової підтримки спортсменів.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Література

1. Павленко Ю. *Науково-методичне забезпечення підготовки спортсменів в олімпійському спорті [Scientific and methodical support of athlete preparation in the Olympic sport]*. Київ: Олімп. л-ра; 2011. 213 с.
2. Павленко ЮА, Платонов ВН, Томашевский ВВ. Спорт и олимпийская подготовка в Великобритании [Sport and Olympic preparation in Great Britain]. В кн.: Бубка СН, Платонов ВН, ред. *Менеджмент подготовки спортсменов к Олимпийским играм*. Киев: Олимпийская литература; 2017. с. 133-44.
3. Павленко Ю. Международный опыт финансирования национальных спортивных федераций по результатам их деятельности [International experience of financing national sports federations according to their activity results]. *Наука в олимпийском спорте*. 2017;4:72-84.
4. Bloyce B. *Sport, policy, and development: an introduction*. 1st ed. Abingdon: Taylor & Francis; 2009. 212 p.
5. DCMS and Strategy Unit. *Game plan: a strategy for delivering government's sport and physical activity objectives*. Office [Internet]. London: Cabinet; 2002 [updated 2017 Nov 10]. Available from: <http://www.thehealthwell.info/node/33321>.
6. Houlihan B, Chapmann P. Modernization and elite sport development in England and the United Kingdom: Talent identification and coach development. In: Andersen SS, Houlihan B, Ronglan LT, eds. *Managing Elite Sport Systems: Research and Practice (Routledge Research in Sport Business and Management)*. Routledge; 2015. pp. 31-48.
7. Houlihan B, Lindsey I. *Sport Policy in Britain (Routledge Research in Sport, Culture and Society)*. London: Routledge; 2015. 306 p.
8. Keen P. London 2012. In: *V International Forum on Elite Sport*. Beijing; 2007. p. 20.
9. KPMG International. *Benchmarking Analysis on Sport Organizations*. Amstelveen: KPMG Advisory Ltd; 2014. 472 p.
10. McDonald I. High-performance sport policy in the UK: An outline and critique. In: Houlihan B, Green M, eds. *Routledge Handbook of Sports Development*. Abingdon: Taylor & Francis; 2011. pp. 317-85.
11. *British Olympic Association Official Website* [Internet]. 2017 [updated 2017 Nov 12]. Available from: <http://www.olympics.org.uk>.
12. *UK Sport* [Internet]. 2017 [updated 2017 Okt 7]. Available from: <http://www.uk sport.gov.uk>.

Автор для кореспонденції:

Павленко Юрій Алексеевич — д-р наук по физ. воспитанию и спорту, проф., кафедра истории и теории олимпийского спорта, Национальный университет физического воспитания и спорта Украины; Украина, 03150, Киев, ул. Физкультуры, 1; <https://orcid.org/0000-0001-7161-4163>
uapavl@gmail.com

Corresponding author:

Pavlenko Iurii — Dr. Sc in Physical Education and Sport, prof., History and Theory of Olympic Sports department, National University of Ukraine on Physical Education and Sport; Ukraine, 03150, Kyiv, 1, Fizkultury Str.; <https://orcid.org/0000-0001-7161-4163>
uapavl@gmail.com

Поступила 25.01.2019